

Т. В. Яцечко-Блаженко
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
(м. Луцьк, Україна)

Топоніми і гідроніми міста Кременця як історичне джерело

Одним із цінних видів джерел для з'ясування місцезнаходження пам'яток є топоніми та гідроніми, роль яких впливає із їх природи, що пов'язує в собі різні фактори, зокрема: лінгвістичні, природно-географічні та суспільно-історичні. Крім цього, при аналізі самих назв потрібно обов'язково аналізувати історичні явища, які мали безпосередній вплив на їх появу. Для історії Кременця є важливими такі топоніми, як вулиці назви вулиць, зокрема: Замкова, Старі Вали, що засвідчують існування в місті замку та оборонних укріплень, яких на сьогодні вже немає, а також вулиці Навали і Завальна, які теж вказують на існування валів у місті [1, с. 15].

Частина топонімічних назв, які знаходяться в межах міста, говорять про наявність там у минулому різних культових споруд. Вони дозволяють локалізувати храмові комплекси. Однією із найстаріших можна вважати назву гори Чернеча або Черча, яка вказує на розташування на ній в руські часи чернечого монастиря, що і дав пізніше назву горі.

Частина топонімів може послужити для характеристики господарської діяльності мешканців Кременця, зокрема, назви вулиць Ремісничя і Кравецька [1, с. 29].

Деякі топоніми торкаються історії міста конкретних періодів. Свідченням цього є назви вулиць Княжина, Козацька, які говорять про існування міста в давньоруський та козацький періоди української історії. Топонім Дівичі Скелі має давньоруське походження і веде свою історію з часу, коли на місто здійснювались перші набіги татаро-монгольських завойовників. Топонім вул. Боярська є джерелом до історії соціальної структури мешканців міста, ймовірно на цій вулиці стояли раніше боярські будинки [2, с. 94]. Топонім П'ятенка є назвою церквища, на місці якого раніше була церква Святої Параскеви-П'ятниці.

Існують топоніми, які розповідають про те, хто раніше проживав на території міста Кременця. Ця інформація стосується етнічних груп. Як свідчать люстрації 1552, 1563 рр. і сучасна мапа міста, в різні періоди функціонували вулиця Жидівська та Єврейське кладовище. Такі топоніми говорять про те, що тут була сформована велика єврейська громада. Ще одним топонімом, який торкається поселень євреїв, є Окописько назва їх стародавнього цвинтаря. Раннім топонімом кладовища Калантир є Скитець чернецький. Це, най-

імовірніше, пов'язано з тим, що там ховали монахів із перших монастирів, які існували на території Кременця та його околиць [3, с. 45].

Цікавим є топонім однієї із гір міста, зокрема Воловиці. Можливо, назва пішла від слова «віл» – яке означає тварину, або від давньоруського слова «волох», тобто молдаванин, які згідно Грамоти 1438 р., проживали на території Кременця. Отже, застосування топоніміки є абсолютно важливим для дослідника, який займається проблемою історичного пам'яткознавства, адже інформаційні можливості, які несуть в собі місцеві топоніми дуже важливі для вирішення багатьох питань історичної топографії.

Важливими для дослідження історії міста є гідроніми міста Кременця, зокрема такі, які можуть допомогти в його датуванні. Серед них варто назвати річки Іква та Ірва.

Перший гідронім Іква – це назва правої притоки Стиру (басейн Прип'яті). Вважається, що назва має фінсько-угорське походження. При визначенні словотвірної структури гідроніма треба зважати на давність таких назв [4, с. 52].

Другим гідронімом є Ірва. За легендою, походження назви річки Ірва (п. Ікви п. Стиру п. Прип'яті п. Дніпра) сягає сивої давнини нашої історії і пов'язується з іменем доньки дулібського князя Макосія. За свідченням краєзнавців, безліч джерел, котрими живиться річка Ірва, пробивається зпід мурів будинків на території міста Кременця. З історичних досліджень відомо, що на місці колишньої Широкої вулиці (сучасна вул. Леніна) протікала річка, яка в дощову пору з шумом несла в Ікву все, що потрапляло на її шляху. Та й сам Кременець ніби спочатку розміщався не в ущелині, як зараз, а на суміжних горах і прилягав до річки [5, с. 352]. Отже, найімовірніше, характер течії, спосіб живлення безпосередньо відбилися в назві річки Ірви. Річка Ірва має відповідники в гідронімії східнослов'янських земель, пор.: р. Ірванець (варіант Рванець, л. Ревни л. Снову п. Десни п. Дніпра), р. Ірваниця (л. Мерей л. Дніпра), поряд з якою знаходиться р. Рвенка (Верхня Наддніпрянина).

Отже, можна із впевненістю сказати, що скрупульозне вивчення топонімів міста може прояснити багато цікавих фактів із історії Кременця та його мешканців різних історичних періодів.

Список джерел та літератури

1. Krzemieniec. – Wyd. Krzemieniecki Oddział P.T.K. – Ogólnopolski komitet uczenia Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu, Drukarnia «Grafika». – Wilno, 1939. – 32 s.
2. Сас П. М. Феодальне города України в конце XV–60-х годах XVI в. / П. М. Сас. – К., 1989. – 230 с.
3. Dutkiewicz J. Ochrona zabytków Krzemieńca na tle ogólnych zagadnień konserwacji / J. Dutkiewicz // *Życie Krzemienieckie*. – 1933. – № 2. – S. 42–51.
4. Opolski Z. Do istotnego mieszkańca Krzemienia / Z. Opolski // *Życie Krzemienieckie*. – 1933. – № 2. – S. 52–53.
5. Sheybal S. O zabytkowy charakter Krzemieńca / S. Sheybal // *Życie Krzemienieckie*. – 1937. – № 19. – S. 351–355.